

Фалеристичні пам'ятки українських студентських корпорацій в Західній Європі у 1921–1945 рр.

Степан Пахолко (Львів)
Олександр Мельник (Київ)

З великої кількості фалеристичних пам'яток українських вищих навчальних закладів та гімназій Галичини та Західної Європи першої половини ХХ ст. слід окремо виділити фалеристичну спадщину української студентської корпорації Вільного міста Данцига.

На початку двадцятих років ХХ ст. відбувся значний відтік українського студентства з рідних земель до західних країн, що стався внаслідок політичних умов на Західноукраїнських землях по закінченню Першої світової війни та поразки в національно-визвольних змаганнях 1918–1920 рр. Узаконена поляками окупація Західної України Ризьким договором від 18.III.1921 р. унеможливила українській молоді, особливо тій, що брала активну участь у збройній боротьбі проти поляків здобувати вищу фахову освіту. Львівські вищі навчальні заклади — натуральне місце студій галицької молоді, дістали наказ від Міністерства Освіти Польщі приймати на студії тільки польських громадян, учасників війни на польській стороні. Це автоматично виключало від можливості здобути вищу освіту усіх тих, що були в українських військових формаціях та молодь, що не вважала себе польськими громадянами ще до рішення Ради Амбасадорів у 1923 р.

Спроба української громадськості забезпечити освіту своєї молоді заснуванням своїх власних вищих навчальних закладів: університету та політехніки, розбилась через переслідування польської влади та загнала ці заклади в підпілля. Розголос про переслідування українських вищих навчальних закладів набрав закордоном Польщі широкого розголосу і змусив

поляків знести деякі обмеження для українців у навчанні у львівських навчальних закладах. Та озлоблене українське студентство проголосило бойкот польським навчальним закладам, що ще більше ускладнило справу. До того ж внаслідок нових політичних умов та досвіду визвольних змагань змінилося зацікавлення молоді. Якщо перед Першою світовою війною улюбленим фахом української молоді Галичини було цивільне право та філософія, то тепер на перше місце виступили технічні дисципліни, економіка та медицина. Таких закладів в Польщі було небагато і приймали на них українців в дуже в обмеженій кількості.

Отже, хто міг, виїздив за кордон, легально, чи нелегально, багато молоді навчалось в таємних навчальних закладах Львова. Одним з вищих навчальних закладів, де опинилась значна кількість українських студентів стала Політехніка Вільного міста Данцига.

Данциг, польський Гданськ, був перед першою світовою війною типовим прусько-німецьким містом. Перша світова війна обминула місто і лишила його непорушним, як матеріально так і духовно. Польща на світовій конференції у Версалі домогалася виходу до Балтійського моря через Данциг, єдиний порт, що історично та географічно належав Польщі. Та прилучення до Польщі чисто німецького міста не дуже відповідало поглядам президента Вільсона. Тож було прийнято компромісне вирішення проблеми. Данциг було проголошено Вільним Містом під опікою Ліги Націй як польське місто, але з місцевою німецькою адміністрацією, з правом побуту в ньому громадян як Польщі так і Німеччини [1]

Тож Данциг став ідеальним місцем для навчання української молоді з Польщі. Навчання в Данцигу не вимагало закордонного паспорта, навчання було на німецькій, а не польській мові. Стати студентом можна було без конкурсних екзаменів, що були обов'язковими в польських технічних закладах і служили дуже вигідним засобом для недопущення українців до так бажаної технічної освіти.

Організоване життя українських студентів в Данцигу розпочалося з припливом великої кількості студентів восени 1922 р. Між прибулими було декілька десятків студентів, що навчалися у львівській Політехніці та були членами українського студентського товариства «Основа», заснованого у 1897 р. [2]. На основі привезеного зі Львова статуту почалися організаційна робота по створенню подібного товариства у Данцигу. Змінивши та доповнивши привезений статут «Основи» до вимог статуту сенату Політехніки Вільного міста Данциг, ініціатори створення студентського товариства в Данцигу провели 15 жовтня 1922 р. установчі збори, на яких оформили правовий статус товариства під назвою «Союз українських студентів «Основа» при Високій Технічній Школі Вільного Міста Данцигу» (рис. 1).

Члени «Основи» були різних політичних переконань. Переважали національно думуючі студенти, але була і група студентів лівих переконань на основі початкових успіхів «українізації» на Великій Україні. Політичні суперечки не давали можливості вести будь яку позитивну роботу. Гуртки національно свідомих студентів «Основи», починають перетворюватися в корпорацію, беручи за зразок студентські корпорації німецьких студентів.

Українським студентам імпонували не лише німецькі стрічки, шапки, відзнаки, емблеми, шрами на обличчі з поєдинків честі, а й їхня дисциплінованість, точність, відповідальність, самодисципліна, взаємодопомога, якої так бракувало нашим студентам тих часах. Студентам із слабким знанням німецької мови, а часто й із слабкою середньошкільною підготовкою вкрай необхідна була товариська допомога старших студентів. Таку допомогу міг дістати молодий студент не в багаточисленному колективі, а лише в тісній гуртку корпорації, що слідувала за успіхами своїх членів. Та найбільша заслуга корпорацій була в тому, що вони створили товариську атмосферу для своїх членів, які опинилися в чужому середовищі, дала їм гурт товаришів, які залишилися добрими приятелями на все життя.

Слід зазначити, що найдавніша українська корпорація існувала в Чернівцях ще з 1906 р. (рис. 12-13). В значній мірі під її впливом почали утворюватись українські корпорації серед студентів в інших містах Європи [3].

Уже наприкінці 1923 р. Володимир Бачинський та ще кілька осіб почали організовувати корпорацію, що отримала назву «Чорноморе». Та справа легалізації корпорації наштотувалась на Об'єднання Німецьких Студентів, яке вважало що має виключне право на корпоративну форму студентських товариств, а також на проведення ними різноманітних свят, інавгурації нового ректора та щорічних балів з цього приводу.

Польські студентські товариства також домагались створення корпорацій, але німецьке студентство та ректорат категорично стояло на позиції, що корпорації та святкування є виключно німецькою традицією і не допустили до участі в них польських студентів.

А заснування української корпорації, для нібито заприязненої нації, при тихій згоді німецького студентства було погоджене і легалізоване, але за умови що українці будуть брати участь в корпоративних заходах як гості без своїх корпоративних прапорів. Ця умова, чи виняток, зроблений початково для «Чорномора», був пізніше поширений на всі зареєстровані при Політехніці українські товариства. Тож по два представники від українських корпорацій з стрічками та корпоративними шапками і

відзнаками, але без прапорів, були завжди присутні на святі інавгурації нового ректора та на других офіційних заходах.

Остаточо ректорат після довгих переговорів затвердив статут корпорації «Чорноморе» 10 лютого 1924 р. Цей день став річницею заснування корпорації «Чорноморе» [4].

Ось як згадує про символіку корпорації «Чорноморе» Зеновій Кохановський: «Нашими красками стали барви чорна-синя-чорна... Студентська шапка мала форму дещо зреформованої мазепинки з нашивкою-монограмою і була чорна (рис. 2). Клич обрали: «Честь, Україна, Товарискість». З перших букв клича уложили емблему і на її взір виконали срібну відзначку, яку носили в кутку лівої вилоги маринарки... (рис. 3). Нам приділили місце у вестибулі Політехніки, де щоденно о год 10-ій рано збирались студенти на стоячий конвент, кожен коло гербу своєї корпорації, що був уміщений на колоні чи стіні і представляв артистично виконану емблему. Ми мали такий герб проекту Ковжуна, як рівнож за його проектом були зроблені печатка і заголовний напис на письмових бланках Корпорації.» [1].

Корпорація «Чорноморе» прийняла за свій гімн стрілецьку пісню з такими словами: «Не сміє бути нас страху, ні жадної тривоги, бо ми є лицарі грізні Залізної Остроги». За активну працю в корпорації деякі члени по закінченню навчання нагороджувались золотими персянями з емблемою «Чорномора» [1].

Легалізація корпорації «Чорноморе» спричинила виникненню інших корпорацій. Уже на початку 1924 р. з нестатутного гуртка студентів – членів УВО, створилася корпорація «Зарево» під кличем «За Волю України». Емблема товариства була виконана в чорно-багряно-чорних кольорах (рис. 4). Шапка корпорації була округла багряного кольору (стилізована під стрілецьку).з нашивкою-монограмою (рис. 5) [1].

А 24 лютого 1924 р. створюється при «Основі» ще одна корпорація, що взяла назву «Галич» під кличем «Вітчизна, Честь, Обов'язок». Корпорація мала свій статут, правильник, відзнаку (рис. 6), емблему в блакитно-біло-золотистих кольорах та гімн. Шапка була плоска з чорним дашком із золотим обідком. Членом корпорації «Галич» був Роман Шухевич, пізніше ген. УПА [7].

Усі корпорації були «бючі», тому що вимагали, щоб образи честі, яких не можна було полагодити мирним способом, були вирішені у двобої на шаблях. Тому всі члени корпорацій володіли мистецтвом двобою на шаблях. Правда, поєдинків між українськими студентами в Данцигу було небагато, але сама ідея оборони честі мала ту користь, що змушувала не охочого до двобою, бути поміркованим у своїх висловах та вчилах [6]. Вдалося виявити таку невстановлену корпоративну відзнаку, що, ймовірно, належала студенту-секунданту на таких поєдинках (рис. 9).

Діяльність корпорацій «Чорноморе», «Галич» та «Зарево» в Данцигу швидко поширилась на інші українські студентські осередки Львова, Відня, Праги, Берліну, Риму, Варшави, Познаня й Кракова, що мали з ними спільні ідеологічні засади, статуту. але із своїми назвами – «Багрянний Цвіт», «Дніпро», «Запоріжжя», «Чигирин» у Львові; «Сян», «Запоріжжя», «Хортиця», «Запоріжжя» у Варшаві та «Заграва» у Кракові (рис. 10) [5]. Єдина дівоча корпорація «Заграва» у Кракові мала відзнаку з абrevіатурою «У.В.Ч.» – ймовірно клич «Україна, Вірність, Честь».

Під однією назвою часто існувало декілька корпорацій у різних містах Європи. Ймовірно, всі вони мали свої корпоративні відзнаки, більша частина яких поки що не виявлена, або не ідентифікована (рис. 7–8). Деякі відзнаки реконструйовані на основі фотографій, письмових бланків та печаток на телеграмах [8] (рис. 4, 5, 6, 11, 12, 14).

Усі ці відзнаки надзвичайно рідко зустрічаються, бо й самі корпорації були малочисленими – по 20–25 членів. Так за 24 роки існування (1921–1945 рр.) данцигську Політехніку закінчило понад 200 українських студентів. Майже усі студенти, що закінчили навчання до 1939 р., повернулися на Галичину і зробили великий внесок в розбудову рідного промислу. А п'ятеро студентів (Стрільбицький, Лукомський, Іванів, Павлюк та Сенишин), виїхали на Радянську Україну, щоб, як їм мріялось, прикласти свої знання до розбудови рідного краю, але під час сталінського геноциду проти української інтелігенції закінчили своє життя на Соловках чи Біломорканалі.

Список літератури:

1. **Пропамятна** книга Данцігерів. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данцигу. – Філадельфія–Торонто–Нью-Йорк, 1979.
2. **Основа** // Енциклопедія українознавства. – Т.5. – Львів, 1996. – С.1894.
3. «**Запороже**» // Енциклопедія українознавства. – Т.2. – Львів, 1993. – С.754.
4. **Утриско М.** Студентська корпорація “Чорноморе”. // Рененсбург. Статті - спогади документи До історії української еміграції в Німеччині після другої світової війни. Наукове товариство ім. Шевченка. Український архів. Т.XL. – Нью - Йорк-Париж- Сідней –Торонто, 1985. С. 387.
5. **Корпорації** // Енциклопедія українознавства. – Т.3. – Львів, 1994. – С.1141.
6. **Пасіка В.** З життя українських студентів в Данцигу.// Діло, 1924, 9 серпня.
7. **Стахів Р.** 20-ліття Союзу Українських Студентів «Основа» в Данцигу. // Краківські Вісті, 1934, ч.185-187.
8. **Повернення** Україні Богдана Лепкого. Книга друга // Чикаго-Україна, 1996. – С.190.

Рис. 1. Відзнака студентського товариства “Основа” в Данцигу

Рис. 4. Відзнака корпорації “Зарево” в Данцигу

Рис. 5. Відзнака головного убору корпорації “Зарево”

Рис. 2. Відзнака-нашивка з головного убору корпорації “Чорноморе”

Рис. 3. Відзнака корпорації “Чорноморе”

Рис. 6. Відзнака корпорації “Галич” в Данцигу

Рис. 7, 8, 9. Невизначені відзнаки студенських корпорацій

Рис. 10.
Відзнака корпорації "Заграва" в Кракові

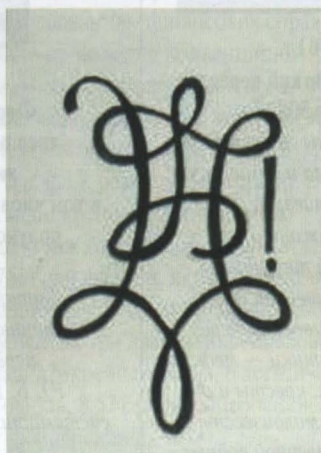

Рис. 11. Відзнака корпорації
"Запороже" в Кракові

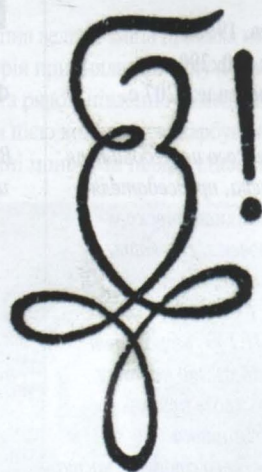

Рис. 12. Відзнака корпорації
"Запороже" в Чернівцях

Рис. 13. Відзнака
до 50-ти річчя корпорації
"Запороже" в Чернівцях

Рис. 14. Відзнака корпорації
"Хортиця" в Кракові